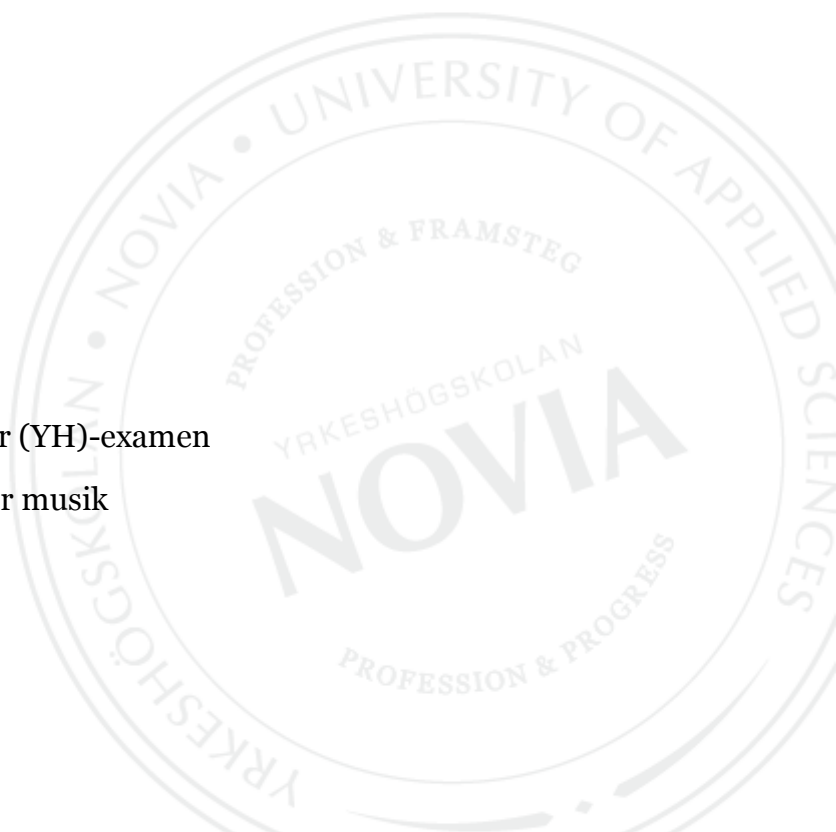

Kantorns dilemma: tradition kontra förnyelse inom gudstjänstmusiken

**En kvalitativ undersökning kring gudstjänstmusiken i
Vörå församling**

Martin Klemets

Examensarbete för musiker (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för musik
Jakobstad 2014

EXAMENSARBETE

Författare: Martin Klemets

Utbildningsprogram och ort: kultur, Jakobstad

Inriktningsalternativ/Fördjupning: kyrkomusik

Handledare: Kaj Ahlsved, Bettina Backström-Widjeskog, Jan Hellberg

Titel: Kantorns dilemma: tradition kontra förnyelse inom gudstjänstmusiken–En kvalitativ undersökning kring gudstjänstmusiken i Vörå församling

Datum: 31.3.2014

Sidantal: 32

Bilagor: 1

Abstrakt

Detta lärdomsprov behandlar musik i gudstjänst och hur denna uppfattas av gudstjänstbesökare i Vörå församling. Arbetet är utformat som en kvalitativ undersökning enligt fenomenografisk ansats. Undersökningen gjordes bland församlingsaktiva i Vörå församling. Respondenterna har fått berätta vad de tycker om den traditionella gudstjänstmusiken samt ge förslag på förändringar.

I undersökningen framkommer att respondenterna i stor utsträckning är nöjda med den traditionella gudstjänstmusiken. Varken psalmernas, mässmusikens eller orgelns plats ifrågasattes i högre grad. Däremot efterlystes större variation, i val av både sånger och ackompanjemangsinstrument. Man kunde dra nytta av frivilliga instrumentalister i högre grad. Dessa förändringar får inte bli för radikala, eftersom man då riskerar förlora trogna gudstjänstbesökare.

Idealet är att hela församlingen firar gudstjänst tillsammans, men s.k. specialgudstjänster kan ordnas för att göra det lättare för gudstjänstovana människor att komma in i gemenskapen i församlingens huvudgudstjänst. Huvudgudstjänsten får gärna erbjuda "något för alla". Musiken i gudstjänsten bör förnyas regelbundet för att fortsättningsvis vara relevant, men traditionen bör också bevaras, eftersom den ger trygghet och binder ihop olika generationer.

Språk: svenska

Nyckelord: kyrkomusik, , gudstjänst, gudstjänstmusik, psalmer

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Martin Klemets

Koulutusohjelma ja paikkakunta: kulttuuri, Pietarsaari

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: kirkkomusiikki

Ohjaajat: Kaj Ahlsved, Bettina Backström-Widjeskog, Jan Hellberg

Nimike: Kanttorin pulma: traditio vastaan uudistus jumalanpalvelusmusiikissa –
laadullinen tutkimus Vöyrin seurakunnan
jumalanpalvelusmusiikista

Päivämäärä: 31.3.2014

Sivumäärä: 32

Liitteet: 1

Tiivistelmä

Lopputyöni käsittelee jumalanpalveluksen musiikkia ja Vöyrin jumalanpalveluksissa käyvien käsitystä jumalanpalvelusmusiikista.

Työni on kvalitatiivinen tutkimus fenomenografian suuntauksen mukaan. Aineisto on kerätty haastatellen aktiivisia seurakuntalaisia Vöyrin seurakunnassa. Vastaajat saivat kertoa mitä mieltä he ovat perinteisestä musiikista jumalanpalveluksessa ja antaa vaihtoehtoja muutoksiin.

Työssä esiintyy laajasti vastaajien tyytyväisyys perinteiseen jumalanpalvelusmusiikkiin. Virsien, messumusiikin tai urkujen osaa jumalanpalveluksessa ei suuressa määrin kyseenalaistettu, vaihtelua laulujen ja säestys-soittimien kohdalla sitä vastoin enemmän. Myös vapaaehtoisia instrumentalisteja voisi käyttää enemmän. Muutokset eivät saa olla liian radikaaleja, koska silloin vaarannetaan pitkään kirkossa käyneiden tulo jumalanpalveluksiin.

Ihanteena on, että koko seurakunta juhlii jumalanpalvelusta yhdessä, mutta ns. erikoisjumalanpalveluksia voidaan järjestää, jotta jumalanpalvelukseen tottumattomat helpommin löytävät paikkansa jumalanpalveluksen yhteydessä. Tavalliset jumalanpalvelukset saavat mielellään tarjota jotain kaikille.

Kirkon musiikkia on uudistettava säännöllisesti mutta samalla traditio on säilytettävä koska se antaa turvallisuuden tunnetta ja yhdistää sukupolvet.

Kieli: ruotsi

Avainsanat: kirkkomusiikki, jumalanpalvelus, jumalanpalvelusmusiikki, virsi

BACHELOR'S THESIS

Author: Martin Klemets

Degree Programme: culture

Specialization: church music

Supervisors: Kaj Ahlsved, Bettina Backström-Widjeskog, Jan Hellberg

Title: The cantor's dilemma: tradition versus renewal in service music – A study about the service music in Vörå parish

Date: 31.3.2014

Number of pages: 32

Appendices: 1

Summary

This thesis is about music in church service and how it is received by the church-goers in Vörå parish. It is a qualitative study pursuant to the phenomenographical methodology. The study was made among active church-goers in Vörå parish. The interviewees have been given the opportunity to tell the researcher what they think about the traditional music in the service as well as the chance to propose new ideas.

In the study it is revealed that the interviewees at large are satisfied with the traditional music in the service. Neither the place of the hymns or the organ was questioned in any greater extent. A greater degree of variation, both in the choice of songs and accompanying instruments, was suggested, though. One could make more use of voluntary instrumentalists, for example. The changes cannot be too radical, however, as those who have been going to church a long time may feel left out.

Ideally, the whole parish celebrates the service together, but so called special services may be arranged to make it easier for new people to enter the fellowship of the parish life. The main service should offer "something for everyone". The music of the service should be renewed on a regular basis to remain relevant, but tradition should be preserved as well, as it gives safety and ties generations together.

Language: swedish

Key words: church music, worship, service, hymns

Innehåll

1 Val av ämne.....	1
1.1 Arbetets syfte	2
2 Tidigare forskning.....	2
3 Metod	3
4 Teoretisk bakgrund.....	5
4.1 Inledning	5
4.2 Historisk tillbakablick	6
4.2.1 Kyrkomusikens rötter	6
4.2.2 Medeltiden.....	7
4.2.3 Reformationen.....	8
4.2.4 Kyrkomusiken på 1700- och 1800-talen	9
4.2.5 Kyrkomusiken under 1900-talet och i vår tid.....	9
4.3 Musiken i huvudgudstjänsten.....	10
4.3.1 Högmässans ställning.....	10
4.3.2 Strategi för kyrkomusik.....	11
4.3.3 Orgeln.....	12
4.3.4 Övriga musikinslag i gudstjänsten	12
4.3.5 Inkluderande musik.....	13
4.4 Specialgudstjänster.....	14
4.5 Traditionellt eller modernt?.....	15
4.5.1 Argument grundande på bibeln	15
4.5.2 Andligt och världsligt.....	15
4.5.3 Psalmer vs. lovsånger	16
4.5.4 Förlegad eller tidlös?.....	17
4.5.5 Mångsidighet eller enhet?	18
5 Undersökning	19
5.1 Genomförande.....	19
5.2 Resultat.....	21
6 Avslutande diskussion.....	26
6.1 Kritisk granskning	28
6.2 Förslag på fortsatt forskning	29

1 Val av ämne

Jag går sista året på kyrkomusik på Yrkeshögskolan Novia i Jakobstad, vilket betyder att jag mycket snart kommer att börja jobba som kantor i en församling. Jag bestämde redan i ett tidigt skede att jag vill skriva om något som har med min inriktning att göra, och dessutom gärna något som jag kan ha nytta av i mitt arbete. Jag har valt att skriva om gudstjänstmusiken inom den lutherska kyrkan i Finland, och då speciellt i Vörå församling, eftersom jag under skrivprocessen har verkat som t.f. kantor där.

Jag vill i mitt arbete fundera över hur musiken bäst kan användas i gudstjänsten. Kyrkan har en rik musikalisk tradition som bygger på västerländsk konstmusik. Utan denna tradition skulle vi inte veta hur vi skall gå till väga när vi firar gudstjänst. Om traditionen ska leva vidare måste den följas och läras ut till nya generationer (Musikstrategi för Borgå stift, 2013, s. 15).

Den musikstil som traditionellt används känns dock främmande för en stor del av dagens människor. Avståndet mellan gudstjänstens och den enskilda människans musikspråk har ökat, som Persenius (1999, s. 270-271) uttrycker saken. Den musik de föredrar bygger, för att generalisera friskt, på pop- och rockmusik, oftast från de senaste 50 åren. Min undersökning stöder också detta antagande. Antalet människor som lyssnar på s.k. klassisk musik¹ är förhållandesvis få. För att komma närmare dagens människor har man i kyrkan (inte så mycket i huvudgudstjänsten, åtminstone inte i våra trakter, men nog på övriga samlingar) börjat använda musik som bygger på populärmusik, den stil som ofta går under namnet lovsång². Kyrkomusikerna står alltså inför en kommunikativ utmaning när det gäller att nå fram till dagens människor genom musiken (Sjöstedt 2012, s. 58).

De flesta är väl överens om att gudstjänsten bör vara ett sammanhang dit alla är välkomna, oavsett ålder eller musikaliska preferenser. Ändå har det inom församlingarna uppstått en rad olika typer av gudstjänstliknande samlingar, t.ex. Taizémässor, Ionamässor och metallmässor. Är församlingen tvungen att erbjuda olika alternativ för att människor skall känna sig hemma, eller går tvärtom något förlorat då hela församlingen inte firar gudstjänst tillsammans?

¹ Med risk för att verka dryg vill jag ändå påpeka att termen "klassisk musik" här avser hela den västerländska konstmusiktraditionen och inte endast den period som brukar benämnas *wienklassicism*.

² Enligt min mening ett missvisande namn, eftersom det antyder att lovsånger inte skulle förekomma i andra musikstilar. Lovsånger förekom redan i Gamla testamentet, och nämns för första gången i 2 Mos 15.

I det följande kommer jag att kortfattat gå igenom kyrkomusikens historia, för att vi ska veta vad som menas med ”traditionell gudstjänstmusik”. Därefter kommer jag att beröra församlingens huvudgudstjänst samt de ”specialgudstjänster” som blivit populära under senare tid. Jag kommer också att ta upp några av de argument som brukar framföras i den stundtals hätska debatten mellan förespråkare för olika musikstilar. I den undersökande delen kommer jag att intervjua sex församlingsaktiva personer, för att söka ta reda på vad de anser om den traditionella gudstjänstmusiken och huruvida de anser att en förnyelse är nödvändig.

Jag inser att ämnet är utmanande, eftersom det finns många åsikter och få rätta svar. Några slutgiltiga svar kommer jag knappast att få. Samtidigt tycker jag att ämnet är intressant och jag hoppas att det kan ge mig lärdomar som jag kan ha nytta av i mitt arbete som kantor.

1.1 Arbetets syfte

Syftet med arbetet är att ta reda vilken betydelse den traditionella gudstjänstmusiken har för gudstjänstbesökare i Vörå församling. Musiken som används i kyrkan har som bekant i vissa fall flera hundra år på nacken och bygger till en del på traditioner som är ännu äldre. Jag vill också ta reda på huruvida en förnyelse av gudstjänstmusiken är nödvändig, och hur denna nya gudstjänstmusik i så fall kunde se ut.

Forskningsfrågor:

1. Vilken betydelse har gudstjänstmusiken för gudstjänstbesökarna i Vörå församling?
2. Hur ser gudstjänstbesökarna på behovet att bevara och/eller förnya gudstjänstmusiken i Vörå församling?

2 Tidigare forskning

Det saknas verkligen inte forskning på kyrkomusikens område. Till att börja med har det skrivits en hel del om kyrkomusikens historia. De två böcker som jag har använt är *Musik i kristen tradition* (Wilson-Dickson 1992) och *Kirkkomusiikin käsikirja* (Erkkilä, Tuovinen, Tuppurainen [red.] 2003). När det gäller gudstjänstförnyelse finns flera böcker med mer allmän/liturgisk inriktning. I sin bok *Mod att vara kyrka* (2005) beskriver Fredrik Modéus

arbetet med gudstjänstförnyelse i Helgeands församling i Lund, Skåne. En bok som har mera lokal anknytning är den nyligen utkomna *Från ökenmässa till hårdrock halleluja—specialgudstjänster i Borgå stift* (Portin 2013). Dessa böcker handlar förstås inte specifikt om musik, men de är ändå intressanta för mitt ämne.

Vad gäller examensarbeten som anknyter till mitt ämne har jag valt att lyfta fram ett i synnerhet, nämligen Jenni Kultalahtis arbete *Jumalanpalvelus ennen ja nyt: Perhon seurakunnan vanhusten näkökulma jumalanpalvelukseen* (Kultalahti 2010), som jag tycker har många likheter med mitt eget arbete.

Många har alltså skrivit om kyrkomusik, och det finns även en del arbeten om den moderna musiken och dess plats i kyrkan. Det som gör mitt arbete relevant är att jag dels skriver ur kantorns synvinkel, dels att jag har en lokal förankring (Vörå församling).

3 Metod

Metoden kan beskrivas som de glasögon forskaren använder när han eller hon granskar ett visst fenomen (Backström-Widjeskog 2008, s. 149). Redan från början har det stått klart att den empiriska delen kommer att bestå av en kvalitativ studie. En persons tankar om musik går ju inte att med lätthet mäta i siffror. Likaså har det inte rått något tvivel om att det för mina syften är mest lämpligt att samla in materialet genom intervjuer, i motsats till en enkät³.

Jag funderade länge på huruvida jag ville intervjua kantorer eller ”vanliga människor”. Jag har kommit till att jag ganska långt tror mig kunna gissa mig till kantorernas ståndpunkt⁴. Därför har jag funnit det mer spännande att ta reda på vad ”vanliga församlingsbor” anser om musiken i gudstjänsten. Jag vill veta hur de uppfattar den musik som används i kyrkan och hur den skulle se ut om de själva fick bestämma. Ett slumpmässigt urval av personer har inte varit aktuellt, eftersom man då i värsta fall riskerar välja en person som aldrig besökt en gudstjänst. Jag har alltså själv valt ut mina respondenter. Jag berättar mer ingående om mitt resonemang kring urvalet i kapitel 5.

³ Se kap. 5 för mer utvecklat resonemang.

⁴ Eftersom de har en utbildning med ”klassisk” inriktning förmodar jag att de flesta av dem håller traditionens fana högt.

Vi märker att min första forskningsfråga inte fokuserar på själva gudstjänstmusiken, utan snarare på hur denna uppfattas av gudstjänstbesökarna. Detta innebär att en *fenomenografisk ansats* lämpar sig synnerligen väl för min undersökning. Inom fenomenografin är man inte intresserad av själva fenomenet i sig självt, utan snarare av hur fenomenet uppfattas av de människor som deltar i undersökningen. Detta kallas inom fenomenografin för ett ”andra ordningens perspektiv”. Man vill jämföra hur människor erfar, uppfattar och upplever ett fenomen, i detta fall gudstjänstmusiken (Backström-Widjeskog 2008, s. 151-152). Jag är tacksam mot mina handledare som hjälpt mig att hitta rätt metod för arbetet.

De kvalitativa data som samlas in behöver tolkas för att kunna användas. Tolkningen är ett riskfyllt moment eftersom resultatet kan färgas av forskarens förutfattade meningar. Man kan göra felaktiga tolkningar om man låter sina egna åsikter skina igenom. Själv har jag ju oundvikligen åsikter i ämnet, men de har jag fått försöka bortse från, så att jag närmar mig tolkningsprocessen med ett öppet sinne. Jag hoppas att jag under undersökningens gång har lärt mig något nytt, så att jag kan se saker och ting från en helt ny synvinkel.

Det är intressant att tänka sig vår kyrka och t.o.m. varje enskild församling som ett isolerat minisamhälle. I den meningen kan man säga att undersökningen har etnografiska drag. Jag försöker alltså förstå de olika musikkulturer och -traditioner som finns inom kyrkan. Det kan t.ex. finnas lokala variationer, hög- eller lågkyrklighet⁵, musikaliska traditioner, andligt arv och så vidare. Jag kan också tänka mig att en församlings musikaliska profil kan förändras ganska drastiskt i och med att en ny kantor tillträder.

Etnografi kan ju vara intressant, men undersökningen kommer trots det att vara fenomenografisk. Jag kommer inte att försöka ta reda på om en viss sorts musik lämpar sig bra eller dåligt för gudstjänsten, utan det viktiga är hur den uppfattas av gudstjänstbesökarna. Musiken kommer förstas att behandlas i den teoretiska delen, men undersökningen handlar om gudstjänstbesökarna och deras uppfattningar av gudstjänstmusiken.

⁵ Enkelt sagt graden av ceremonier i gudstjänsten. Mer troligt rör det sig om någon slags mitemellankyrklighet.

4 Teoretisk bakgrund

Eftersom jag använder ett så otydligt och mångfacetterat begrepp som ”traditionell gudstjänstmusik” är det på sin plats att vi innan vi går över till själva undersökningen lägger lite tid på att reda ut vad vi egentligen menar med ord som tradition och traditionell gudstjänstmusik. I detta kapitel skall vi först fundera på varför vi överhuvudtaget har musik i gudstjänsten. Därefter går vi i korthet igenom kyrkomusikens rika historia.

4.1 Inledning

I Nya testamentets brev uppmanas församlingen att lovsjunga Gud (Ef 5:19 och Kol 3:16, t.ex.). Men knappast är det därför vi sjunger och spelar i gudstjänsten. Musiken kom nog med tidigare än så. Dessa bibliska uppmaningar är snarare en bekräftelse på det riktiga i att vi sjunger och en inspiration att fortsätta (Ekenberg 1984, s. 11). Så varför har vi då musik i gudstjänsten? Ekenberg vet varför: för att vi är människor och för att musiken är en av våra viktigaste uttrycks- och kommunikationsformer. Orsaken är alltså antropologisk. Ekenberg citerar den italienske musikforskaren Gino Stefani (1969, s. 105) som säger att den urkristna liturgin uppstod ur en kultur där det var naturligt att sjunga. Man uppfann inte nya uttryckssätt, man övertog dem ur den levande kulturen. Musiken används också i samband med religiösa riter i andra kulturer.

Musiken finns alltså med i gudstjänsten för att den är ett mänskligt uttryckssätt. Vilka funktioner fyller den då? Musiken berikar gudstjänsten, gör den vackrare och kan också beröra människor på ett annat sätt än den övriga gudstjänsten. Den skapar gemenskap och gränser för tillhörighet samt uttrycker identitet och grupptillhörighet (Thidevall 2005, s. 121). Om man t.ex. använder sig av metallmusik i gudstjänsten, som man gör i Metallmässan, kan man få även ovana gudstjänstdeltagare att känna sig välkomna, förutsatt att de tycker om metallmusik. Musiken har också en pedagogisk funktion. Det vi sjunger fastnar bättre i minnet än de talade orden i predikan (Vikström 2013, s. 256). Kanske kan den t.o.m. vara underhållande (här kommer jag att tänka på den franske kompositören Lefébure-Wély, vars *Sorties* i våra öron låter misstänkt likt cirkusmusik).

Men den har också en djupare funktion. I konstitutionen *Sacrosanctum Concilium* som togs fram under Andra vatikankonciliet 1962-65 påpekas att när sakral sång förenas med

orden, formar den en nödvändig och grundläggande del av den högtidliga liturgin. (VI:112). Musiken är alltså mer än en utsmyckning av gudstjänsten; den är i sig en del av det liturgiska handlandet.

4.2 Historisk tillbakablick

Som tidigare nämnts har kyrkan en rik musikalisk tradition. I själva verket är det inte längre endast *en* tradition, utan i takt med att kristenheten har förgrenats och spridit sig över världen har också vitt skilda uppenbarelseformer av kristen musik uppstått. Det är förstås omöjligt att i ett arbete av denna ringa omfattning ge en detaljerad historik, men jag ska i detta kapitel åtminstone presentera en komprimerad version.

4.2.1 Kyrkomusikens rötter

Kristendomens rötter finns i det judiska samhället. Om vi vill studera den kristna musiktraditionen från början är Gamla testamentet vår främsta källa. Där redogörs för Israels folks historia, från det lilla nomadfolket till den högstående civilisation som t.ex. byggde Salomos tempel år 900 f.Kr. (Wilson-Dickson 1992, s. 16). Den totala tidsrymd som omfattas av GT sträcker sig över c:a 2000 år. Inte för att vi får veta särskilt mycket om musiken, GT:s författare tänkte ju inte på att förklara sådant som de själva ansåg vara självklart. Vi hittar alltså inga egentliga beskrivningar av hur musiken lät. Knappast tänkte man på att de texter man skrev skulle läsas ännu 3000 år senare. (Wilson-Dickson 1992, s. 16)

Vidare noterar Wilson-Dickson att musikens utveckling i GT har gått från spontan, extatisk sång, utlöst av någon speciell situation, t.ex. Davids seger mot Goliat i 1 Sam 18:6 till strikt ordnad, ceremoniell musik lik den som användes i tempelkulten. Här kan man kanske dra paralleller till våra dagar, där våra lutherska gudstjänster representerar det ceremoniella medan lovsångsgudstjänster kanske kan stå för det spontana, extatiska. Wilson-Dickson påpekar också att förespråkare för det ena sättet gärna förklarar den andra traditionen vara förfelad, något som förstås orsakar splittring inom den kristna gemenskapen. Båda har sina fördelar, det extatiska med sin direkta påverkan på människors sinnen och det ceremoniella som med sin symbolik kanske kan förklara något djupare mysterium. (Wilson-Dickson 1992, s. 16-23)

Det tål ändå att påpekas att den kristna gudstjänsten inte har särskilt mycket gemensamt med tempelkulten. Snarare var det de gudstjänster som judarna firade i sina synagogor som fick stå som förebild. De första kristnas sång och musik tycks ha sina rötter dels i synagogans gudstjänst, dels i den sångtradition som fanns i de judiska hemmen. (Tuppurainen 2003, s. 39). I synagogan reciterades skrifterna troligen med ett slags talsång. Så har människan genom tiderna gjort för att markera högtidlighet. Dessutom hörs sång bättre än tal, vilket var viktigt i en tid utan mikrofoner och PA-system. Dessa så kallade kantillationer var enkla och kunde utföras av vem som helst. Så småningom började man utsmycka dem mer och mer och till slut krävdes det en speciell uppgift att leda sången: en *cantor*. Namnet börjar förekomma åtminstone på 400-talet.

Gudstjänsterna i de judiska synagogorna centrerades kring undervisning, i motsats till gudstjänsterna i templet, som kretsade kring offer. Musik tros inte ha använts i någon större utsträckning vid synagoggudstjänsterna, bortsett från att texter ur *Tanach* (vårt Gamla testamente) troligen reciterades på ett sångliknande sätt. I de judiska hemmen däremot sjöng man i samband med sabbatens festmåltid, åtminstone under den judiska påsken (Wilson-Dickson, s. 22).

Enligt Apg 2:46 samlades den unga församlingen varje dag i templet, liksom också Jesus gjort. Nattvard firade man däremot i hemmen. Nattvardsfirandet var troligen en mycket informell tillställning, inte olik en vanlig måltid. Helt naturligt sjöng man vid dessa måltider, precis som lärjungarna hade gjort tillsammans med Jesus (Matt 26:30, Mark 14:26). Wilson-Dickson (s. 25) finner det troligt att detta är ursprungen till vår församlingssång. Han gissar att sången var ett självklart men inte närmare reglerat inslag i gudstjänsten.

4.2.2 Medeltiden

I takt med att det romerska imperiet föll sönder fick istället kyrkan allt mer makt. En av dem som tjänade som påve under denna tid var Gregorius den store. Han introducerade bland annat en gemensam liturgi i hela riket. Den västliga kyrkans latinska sånger har kallats gregorianska efter honom. Undersökningar har dock visat att största delen av de så kallade gregorianska sångerna härstammar från 800-talets frankerrike (Tuppurainen s. 41-42, Sjögren 1974, s. 107). Gregoriansk sång är en av de äldsta typerna av kristen sång, en enstämmig melodi som sjungs i lugnt tempo. Denna tradition har levt kvar och förekommer än idag, inte bara i den katolska kyrkan.

Sjögren gissar att det var kring 800-talet som den muntliga traditionen inte räckte till längre. Musiken blev helt enkelt för komplicerad för att kunna memoreras. Notsystemet uppstod gradvis, först mer som stöd för minnet snarare än exakt notskrift i vår mening. Mer exakt fixerad notskrift (med linjer) uppkom på 1000-talet med Guido från Arezzo. (Sjögren, s. 107)

I takt med att kyrkan blev mäktigare (hon blev en politisk faktor i och med att Kyrkostaten upprättades 756) behövde också musiken motsvara dess prakt. Man höll fast vid den gregorianska sången, men melodierna utsmyckades allt mer med bland annat melismer, det vill säga att man sjunger flera toner på samma stavelse. De var svåra att memorera för en otränad församling, så uppgiften att sjunga i gudstjänsten övergick till utbildade musiker samt kören. De återkommande delarna av mässan (ordinariet, dvs. de bekanta *Kyrie*, *Gloria* osv.) sjöngs troligen ursprungligen av församlingen, men också dessa övertogs av kören, utsmyckades och började så småningom anta gestalt av konstmusik, speciellt i och med Guillaume de Machaut (d. 1377), och för några århundraden gick kyrko- och konstmusikens utveckling parallellt: den mest avancerade kyrkomusiken var samtidigt den mest avancerade musiken överhuvudtaget. (Beskow, u.å., Bohlin, u.å.)

4.2.3 Reformationen

Reformatorn Martin Luther hade egentligen ingenting emot själva musiken i den katolska kyrkan. Den hade dock blivit så pass utstuderad att ”vanligt folk” helt enkelt inte hängde med. Dessutom tyckte han det var viktigt att gudstjänstbesökarna förstod vad som sjöngs. Kyrkans språk var av tradition latin, vilket gick an i de större städerna, men på landsbygden kan folket inte ha förstått särskilt mycket av det som sades och sjöngs. Luther införde alltså psalmsång på folkets eget språk, i detta fall tyska. Församlingen fick nu möjlighet att delta aktivt i gudstjänsten. Psalmernas enkla rytm gör det möjligt även för outbildade att följa med (Barber 2006, s. 3) Luther tog fasta på bibelstället ”sjung till HERREN en ny sång” (Ps. 96:1) och använde världsliga melodier till sina psalmtexter, något som man ofta gjorde på den tiden. Det mest kända exemplet (dock inte Luthers, författaren är anonym) är *O Welt, ich muss dich lassen* istället för som i Isaacs original *Innsbruck, ich muss dich lassen*.

4.2.4 Kyrkomusiken på 1700- och 1800-talen

Under 1700- och 1800-talen var det framförallt två strömningar som påverkade den lutherska kyrkan, nämligen pietismen och upplysningen. De uppkom som en reaktion på 1600-talets lutherska ortodoxi samt, inom konsten, barocken. Nu eftersträvades en kyrkomusik som på samma gång var enkel och upphöjd, i motsats till barockens överdåd. Musiken fick mindre utrymme i gudstjänsten. Man använde korta musikstycken istället för de långa kantaterna som tidigare varit populära. Luther värderade konsten medan pietisterna ville tömma kyrkan på allt som kunde dra uppmärksamheten från det viktigaste, nämligen Guds ord.

Så småningom kom också en motreaktion till detta. Under 1800-talet började musikens liturgiska funktion igen lyftas fram. Man återupptäckte musik från gångna tider och komponerade även ny musik i en enkel, arkaisk stil. Oackompanjerad sång stod högt i kurs. Bruckners motetter är typiska exempel. Detta fenomen kallas ibland cecilianism efter musikens skyddshelgon Cecilia. (Tuppurainen s. 54)

4.2.5 Kyrkomusiken under 1900-talet och i vår tid

Påven Pius X påbjöd 1903 en återgång till gregoriansk sång i den katolska kyrkan, i motsats till den musik från barocken och den klassiska perioden som då var populär. Man gillade även renässanspolyfoni mer än dylik musik av senare datum. Palestrina var idealet.

1900-talets moderna konstmusik, t.ex. tolvtonsmusiken, har aldrig fått ordentligt fotfäste i gudstjänsten. Musik för gudstjänstbruk har ofta varit ”gammaldags”. Dessutom består gudstjänstmusiken främst av vokalmusik och atonal musik är inte särskilt lätt att sjunga. Också Alains och Messiaens orgelmusik av har ofta arkaiska element. Däremot har det kommit influenser från andra håll. Väckelserörelsernas nymodiga musik framfördes av strängband och ligger egentligen ganska nära bluegrass. Från USA kom också de så kallade ”negro spirituals” samt gospelmusiken. Man kan också se en önskan att inkorporera respektive lands folkmusikskatt i gudstjänstmusiken, här i Österbotten ordnas till exempel spelmansgudstjänster med jämna mellanrum.

Rock 'n' roll-musiken som uppstod i USA på 50-talet var till en början alldeles för laddad för att användas i kyrkan⁶. Den stil som kallas folkrock däremot, den som representerades av bland annat Bob Dylan, var inte lika extrem och gjorde snabbt insteg i kristna sammanhang. Först på 70-talet var man redo att börja använda kristen rockmusik. Kristen musik av dylikt slag kallas idag för CCM (Contemporary Christian Music). (McDowell 2013)

4.3 Musiken i huvudgudstjänsten

Jag kommer att begränsa mig till att behandla den musik som används i den evangelisk-lutherska kyrkans i Finland huvudgudstjänster. Jag kommer också att kommentera hur musik kan användas i andra sammanhang, men själva undersökningen handlar om huvudgudstjänsten.

4.3.1 Högmässans ställning

I Kyrkohandboken beskrivs högmässan som medelpunkten för församlingslivet (Kyrkohandboken 2000, s. 9). Den är avsedd att vara församlingens huvudgudstjänst och firas ”under söndagar och kyrkliga helgdagar” (KO 2:2). Möjlighet ges också att lämna bort nattvarden, gudstjänsten kallas då predikogudstjänst eller familjegudstjänst. Vidare sägs att man i högmässogudstjänsten skall bruka den psalmbok och de mässmelodier som godkänts av kyrkomötet (KO 2:5). Däremot kan man i en (vanlig) gudstjänst vid sidan av psalmboken tillfälligt bruka även andra lämpliga sånger och mässmelodier.

Det är dock tveksamt om gudstjänsten⁷ verkligen är församlingens medelpunkt, såsom den beskrivs i Kyrkohandboken. I Musikstrategi för Borgå stift konstaterar arbetsgruppen (2013 s. 21) att gudstjänstdeltagandet minskat samtidigt som antalet deltagare vid församlingens övriga musikevenemang ökat. Överlag verkar det som om till exempel allsångstillfällen såsom *De vackraste julsångerna* lockar fler människor till kyrkan än en vanlig söndagsgudstjänst.

I huvudgudstjänsterna i Vörå används psalmboken nästan utan undantag. De övriga musikinslagen är i allmänhet traditionella med orgelmusik eller körsång. Det här är ändå

⁶ Rock 'n' roll kallades till och med ”djävulens musik” av evangelikala kristna i USA (McDowell 2013).

⁷ Här använder jag för enkelhetens skull termen gudstjänst som samlande namn för både högmässa (gudstjänst med nattvard) och gudstjänst (utan nattvard).

inte det enda sättet att fira gudstjänst. Ser vi till den världsvida kyrkan märker vi att högmässa kan firas på många olika sätt (Portin 2013, s. 238). Vi måste komma ihåg att den musik som vi är vana att höra i kyrkan är långtifrån den enda sorts musik som kan användas. Kristendomen har spridit sig över världen och nått nya kulturer och det vore inskränkt att tro att de inte har rätt att tillämpa sin egen musiktradition i sina gudstjänster.

4.3.2 Strategi för kyrkomusik

Vilka direktiv ges då kantorena, som ju till stor del formar sin församlings musikaliska profil? Enligt *Musikstrategi för Borgå stift* (2012), som tagits fram på initiativ av Kyrkomusikerföreningen och Finlands svenska kyrkosångsförbund, behöver musiken som används i kyrkan tre saker, nämligen äkthet, kvalitet och mångsidighet. Man förklarar att äkthet hör i hop med engagemang hos den eller de som framför musiken⁸. Kvalitet, påpekar strategin vidare, är inte detsamma som hög svårighetsgrad, men musiken behöver vara slitstark. Den ska tåla flitig användning, helt enkelt. Kännetecknande för många lovsånger är att de känns ”sönderspelade”, fast de kanske bara har ett tiotal år på nacken. Jag säger inte att man inte kan tröttna på psalmer på samma sätt, men många av de psalmer som ”hängt med” har visat sig vara slitstarka. Här kan strategin stöda sig på ett av katolska kyrkans dekret: ”Den [musiken] måste vara sann konst” (Pius X 1903, I:2). Och slutligen: musiken i kyrkan ska vara mångsidig. ”För att uppnå mångsidighet behövs kännedom om det kyrkomusikaliska arvet och öppenhet för förnyelse. Olika musikgenrer, inklusive den västerländska konstmusikens alla tidsperioder, behöver samexistera för den musikaliska och teologiska mångfaldens skull.” (Musikstrategi för Borgå stift 2013, s. 10)

Vidare konstaterar man att traditionen är outhärdlig för att man överhuvudtaget ska veta vad man ska göra när man firar gudstjänst. Vi skall följa, lära ut och vidareutveckla den tradition som lever i den kristna kyrkan. (ibid, s. 15) Andra vatikankonciliet konstaterar detsamma i VI:114: Den sakrala musikens skatt skall bevaras och befrämmas med stor omsorg⁹. Den traditionella musikens position försvaras alltså av arbetsgruppen bakom musikstrategin för Borgå stift, men det lämnas utrymme även för annan musik. Kantorena ges alltså en viss frihet.

⁸ Sjögren (1974, s. 52) säger följande om mässan i allmänhet, något som enligt mig också kan tillämpas på musiken: ”Inga ansträngningar får skys för att skära bort slentrian, slöhet, felaktiga ambitioner, missuppfattningar av mässans rätta gestalt och för att skala fram dess klara, enkla, rena struktur.”

⁹ Den katolska kyrkan erkänner också den gregorianska sången som särskilt lämpad för den romerska liturgin, som också ligger till grund för vår lutherska kyrkas gudstjänstfirande (Sjögren 1974, s. 21). Men andra slag av sakral musik, i synnerhet polyfoni, är på inga villkor uteslutna så länge de ”stämmer överens med andan i den liturgiska handlingen” (Andra vatikankonciliet VI:116).

4.3.3 Orgeln

Orgelns plats i kyrkan ifrågasätts ibland, men åtminstone tyckte Andra vatikankonciliet att den hör till: ”speciellt i den latinska kyrkan är orgeln viktig; den skänker prakt till Kyrkans ceremonier och lyfter människans sinne till Gud och högre ting” (VI:120).

Arbetsgruppen bakom musikstrategin hänvisar till talet påven Benedictus höll när han närvarade vid invigningen av orgeln i Gamla kapellet i Regensburg. Där säger han bland annat att ”klangfärgernas mångfald gör att den är något förmer än alla andra instrument. Orgelns många möjligheter påminner oss om Guds obegränsade och väldiga härlighet” (arbetsgruppens översättning). [...] och ger genklang till människans hela känsloliv, från glädje till sorg, från lovsång till klagan. [...] Den kan efterlikna och uttrycka alla upplevelser i det mänskliga livet (min översättning). Dessutom understryker arbetsgruppen orgelns förträfflighet som ackompanjemangsinstrument för psalmsång (2013 s. 17).

Arbetsgruppen ger alltså traditionen en viktig plats. Därtill konstaterar man även att gudstjänstlivet skall betjäna alla församlingsmedlemmar (mångsidigheten är ju också viktig). Däremot nämner inte strategin något om den uppenbara konflikt som finns mellan dessa två goda tankar. (ibid, s. 15)

4.3.4 Övriga musikinslag i gudstjänsten

De övriga musikinslagen i gudstjänsten, det vill säga de som församlingen inte deltar aktivt i, har enligt strategin följande funktioner:

- att belysa, förstärka och fördjupa gudstjänstens tema
- att uttrycka församlingens bön och lovsång
- att variera ljudbilden och ge en förhöjd lyssnarupplevelse som berör
- utgör en uppgift som stärker delaktigheten och gemenskapen

Även den gemensamma sången kan och bör lyfta fram gudstjänstens tema, men de övriga musikinslagen ger ännu större möjligheter. Det finns psalmer i psalmboken för alla kyrkoårets högtider, men de är endast ett fåtal i jämförelse med den nästintill outtömliga repertoaren av kör- och solosånger som diktare och komponister förfärdigat under årens lopp. Den gemensamma sången är ett utmärkt sätt för den sjungande delen av församlingen att uttrycka sig, men för dem som inte sjunger ger kanske de övriga musikinslagen en möjlighet att känna sig mer delaktig.

Även om orgeln är ett mångsidigt instrument kan psalmsång till orgelackompanjemang lätt bli lite enahanda, särskilt om organisten inte gör så mycket för att variera satsen eller registreringen. Därför kan det vara bra att de övriga musikinslaget kontrasterar i sin instrumentering och stil. (ibid, s. 17)

4.3.5 Inkluderande musik

Delaktigheten är viktig. Det är ett av de tre honnörsord som har lett till att högmässan i Helgeandskyrkan i Lund blivit så omtyckt (Glas, u.å., s. 9). För kantorns del innebär detta att inkludera församlingsborna. Traditionellt har detta skett genom kyrkokören, men eftersom alla inte känner sig bekväma med kyrkokörens repertoar får man finna nya vägar (det är inte heller bra att radikalt förändra kyrkokörens musikaliska profil eftersom man då riskerar tappa medlemmar som sjungit med länge). Körer med alternativ musikalisk profil finns i många församlingar. Kör för alla kan ordnas för de som är ovana sångare. (Musikstrategi för Borgå stift, s. 26-27)

Biskop Björn Vikström skriver: ”Vi som är anställda inom kyrkan behöver bli bättre på att ge lekmännen förtroende genom att låta dem vara medskapare utifrån den plats där de står och med de livserfarenheter de bär på. En satsning på ökad delaktighet gör inte personalen överflödig. Prästen och kantorn behövs som vägvisare och koordinatörer, samt som kännare av gudstjänstlivets traditioner och bruk” (Vikström 2013, s. 260).

Här finns ännu ett dilemma: hur skall församlingen aktivera dem som inte tycker om att sjunga eller som inte tror sig kunna sjunga? Ungdomens kyrkodagar tog upp den här frågan i januari 2014. Där konstaterades att människor uttrycker sin tro på olika sätt, medan gudstjänsten erbjuder ganska begränsade möjligheter. I sitt beslut uppmuntrar UK 2014 församlingarna att ge sina församlingsmedlemmar möjlighet att använda olika sinnen i sin tillbedjan, till exempel genom att måla eller dansa, samt jobba för en kravlös atmosfär. Någon föreslog även en mässa med enbart instrumentalmusik, så att man inte behöver känna att man förväntas sjunga med.

Vi kan konstatera att musiken i högmässan förblir rätt traditionell. Var ska då de icke-traditionella musikstilarna¹⁰ finna sin plats? Hellberg (2013, s. 195) är positiv till att ge

¹⁰ Jan Hellberg använder i boken *Från ökenmässa till hårdrock halleluja—specialgudstjänster i Borgå stift* uttrycket kompgroups-baserad musik. Som uttryck är det lite klumpigt eftersom det inte säger någonting om själva musiken, snarare om hur den framförs, men det ger samtidigt en ganska god bild av vad det handlar om.

lovsånger utrymme i församlingens huvudgudstjänst, men specificerar inte närmare på vilken plats, i vilken funktion eller hur många. Det tycks vara psalmerna som reglerar – också av praktiska orsaker. Psalmböcker finns ju i de flesta kyrkor medan inte alla helgedomar är utrustade med videoprojektor som tycks krävas för att använda lovsångsmusik.

4.4 Specialgudstjänster

Kyrkan har i våra trakter under långa tider klarat sig med en enda gudstjänst som tjänat hela den gudstjänstfirande församlingen. Men tydligen har vår musikaliska smak blivit så diversifierad att man från mitten av 1900-talet såg behov av gudstjänster med alternativ musikalisk profil (specialgudstjänster behöver inte betyda specialmusik, men i mitt arbete är det just de som är intressanta). I vårt land uppstod behovet på 60-talet och den första "specialmässan" var Lasse Mårtensons *Voiko sen sanoa toisenkin?* Bland andra alternativa mässor kan även Afrikansk gospelmässa av Pekka Simojoki (1981) nämnas. Härifrån kommer den välbekanta psalmen *Herra, kädelläsi*. Dessa mässor riktar sig ofta till yngre människor. Mari Lamminen (2003, s. 256) tror att de lämpar sig bra för ungdomar eftersom dessa äntligen fått tillåtelse att använda ett språk de kan förstå i gudstjänsten.

Specialgudstjänster omfattar i sin bredaste definition alla gudstjänster utom församlingens huvudgudstjänst. Arbetsgruppen har följande att säga om detta: "Gudstjänstlivet berikas också av gudstjänster med en annan utformning än högmässan. Det är bäst om man i församlingen kan satsa parallellt på både högmässor och specialgudstjänster, för att åstadkomma ett mångsidigt och balanserat utbud. Gudstjänster med särskild musikalisk profil¹¹ kan utgöra ett komplement till församlingens huvudgudstjänst, genom att firas på annan tid, men de kan också variera huvudgudstjänstens utformning genom att firas på huvudgudstjänstens tid vissa söndagar." (2013, s. 18)

Vikström noterar att intresset för specialgudstjänster (och specialmusik, får vi anta) är ett tecken på den ökade diversifiering som finns i samhället.

"Frågan är i vilken utsträckning kyrkan skall bejaka den här indelningen av samhället i smala avgränsade sektorer och i vilken mån det tvärtom skulle gälla att aktivt utmana individualismen. Hur långt kan man gå i beaktandet av olika människogrupperns behov, utan att banden till de sammanlänkande elementen i kyrkans tradition tunnas ut för mycket?"

¹¹ I motsats till högmässan, vars musik antas vara traditionell (min anm.).

Däremot behöver inte högmässan, eller den traditionella kyrkomusiken för den delen, helt sakna utrymme för personligt tilltal. Varje gudstjänstbesökare tolkar ju den subjektivt. (Vikström 2013, s. 253)

Knappast är det endast musiken som avgör varför någon kommer till kyrkan eller inte. Risken finns att jag tillskriver musiken alltför stor betydelse. Jan Hellberg är inne på samma spår i sin artikel om specialgudstjänsternas musik. Han menar att det är svårt att uppskatta vilken betydelse musiken har när det gäller att ”locka” folk till kyrkan. Framförallt, säger han, får den inte degraderas till enbart en ”inkastande” roll (Hellberg 2013, s. 197).

4.5 Traditionellt eller modernt?

Jag är ju ingalunda den första att fundera på om traditionell eller modern musik är att föredra i gudstjänsten. Många böcker har skrivits, traditionell gudstjänstmusik har både kallats förlegad och upphöjts som det enda rätta. Rockmusiken har förklarats vara ”djävulens musik” (McDowell 2013), men är samtidigt den stil som dagens unga är mest bekanta med. Jag kommer i detta kapitel att gå igenom några vanliga argument som brukar komma upp i denna stundtals heta debatt.

4.5.1 Argument grundande på bibeln

I kristna kretsar är det alltid populärt att stödja sig på citat från bibeln. T.ex. har bibelstället ”Sjung till HERREN en ny sång” (Ps 149:1) använts för att stöda bruket av ny musik i gudstjänsten, t.ex. den lovsånggenre som vi tidigare talat om. För att ta ytterligare ett par exempel har bibelstället Kol 3:16 (”Undervisa och förmana varandra med psalmer, hymner och andliga sånger”) använts för att motivera ett mångsidigt musikbruk i gudstjänsten och orden i Ps 150:5 (”Prisa honom med ljudande cymbaler”) kan sägas rättfärdiga bruket av trumset i kyrkan. Det är ändå vanskligt att tolka bibeln alltför bokstavligt i detta sammanhang.

4.5.2 Andligt och världsligt

En central fråga är huruvida en musikstil i sig kan förmedla ett budskap eller om det endast är texten som avgör. Frälsningsarméns grundare William Booth hade en bestämd åsikt:

"Världslig musik, säger ni? Jaså, skulle den tillhöra djävulen? Ja, gjorde den det skulle jag stjäla den från honom." (enligt Murdoch, 1990)

Göte Strandsjö (1978, s. 20-21) håller med:

"... eftersom dessa [världsliga] musikstilar utnyttjades till andliga texter, så var det i realiteten inte världslig musik. Det var bara musik av ett annat slag än kyrkorna var vana med."

Många kristna har genom tiderna uttryckt sig mycket fördömande mot all slags ny musik. Kritikerna kan anse att aggressiviteten, som är en betydande beståndsdel i rockmusiken, rimmar illa med det kristna budskapet, och sålunda är det otänkbart att sätta kristna texter till sådan musik. Också rockens ursprung som sexuellt laddad musik brukar föras fram. Därför blir det också starka reaktioner. Vi kan le åt att det i tiderna debatterades huruvida det var okej för instrumentalisterna i strängbanden att "dra" på strängarna istället för att knäppa. Till och med orgeln, som många av oss i första hand förknippar med kyrkan, lär från början ha använts på de romerska arenorna, vilket gjorde att man under en lång tid var skeptisk mot att ta in den i kyrkan (Davidsson, u.å.).

4.5.3 Psalmer vs. lovsånger

Lovsångs-genren bygger på rock- och popmusik och ackompanjeras ofta av ett band, eller av en ensam pianist. Ofta har man också en eller flera så kallade lovsångsledare som leder församlingen med sin röst. Det gör att musiken låter bra även fast församlingen är liten. Psalmsång klingar bäst i fullsatt kyrka.

Jag tror att lovsångsmusiken har blivit populär bland yngre personer eftersom den ligger närmare den musik som de annars lyssnar på. Texterna är ofta enkla med upprepningar, och synkoper tillsammans med en stadig puls gör att musiken känns modern. I jämförelse kan de traditionella psalmerna framstå som ålderdomliga, tröga och tungsjungna, vilket de förstås kan vara. En person som är uppväxt med beatbaserad musik kanske blir förvirrad när han eller hon inte känner pulsen lika tydligt i psalmsången. Vissa kantorer lägger dessutom till lite mellan fraserna, något som inte alls går ihop med pulstänkandet i modern musik.

Psalternas styrka ligger i texten. Psalmer har i allmänhet mer innehåll än många moderna lovsånger. Lovsånger bygger som sagt på korta verser, ofta med upprepningar, medan de flesta psalmer saknar refränger men istället kan ha långa och många verser. Jag tror att

psalmerna dels har längre livslängd, eftersom texten är mer innehållsrik, men att de också förmår tala till människor i många olika livssituationer. Många lovsånger bygger på tacksamhet och lovsång, vilket i sig är bra saker men de kanske lämpar sig sämre för en människa som t.ex. nyligen mist någon nära, eller en person som tvivlar. Psalmerna är mer allmängiltiga.

En kritik som ofta framförs emot lovsånger är att de är alltför ”jag-centrerade”. Istället för att fokusera på vad Gud och Jesus gjort för oss handlar de om min egen tillbedjan och mina upplevelser. Michael S. Hamilton (1999) säger i sin artikel *The Triumph of the Praise Songs*: ”Man kan inte sjunga lovsånger utan att märka hur förstapersonspronomen tenderar att överskugga vart och vartannat ämne”.

Ibland hör man kanske någon säga något i stil med ”jag kunde inte sjunga med idag, det var bara obekanta psalmer”. Det kan hända att psalmer inte ”fastnar” så lätt, eftersom de ofta saknar refränger, har mycket text samt, i en del fall, inte har särskilt minnesvärda melodier. Här har kanske den modernare musiken en fördel. De modernare sångerna är stöpta i en mer välbekant form, åtminstone för yngre människor, och kan därför vara lättare att lära sig.

Psalmernas form med upprepade strofer kan kanske verka ”tjätig” för den ovane. Lovsångerna har större möjlighet till variation, i dem ingår förutom vers och refräng ofta också ett så kallat *stick* (en kontrasterande del). Formen är också friare, inget hindrar att man förlänger eller förkortar låten efter behov, eller slänger in ett gitarrsolo mitt i låten.

”New is always better”, säger Barney Stinson (Bays & Thomas 2011). Psalmerna och den traditionella musiken ger onekligen ett något ohippt intryck jämfört med lovsångerna. Men är gammalt automatiskt sämre?

4.5.4 Förlegad eller tidlös?

Kristen tro har gamla anor. Delar av bibeln har nästan 3000 år på nacken (Block, u.å.). Då är det kanske inte så konstigt om också musiken är lite ”gammaldags”. Drag som solennitet, värdighet, andakt och enkelhet har setts som typiska för församlingssången. (Handbokskommittén 1997, s. 75). I Nationalencyklopedins artikel om kyrkomusik kan vi läsa att ”kyrkomusiken har överhuvud i mycket stor utsträckning präglats av ett tillbakablickande perspektiv” (Bohlin, u.å.). Men som Fredrik Portin (2013, s. 239) konstaterar i den sammanfattande sista artikeln i boken om specialgudstjänster i Borgå stift

behöver gammaldags inte vara negativt. Det gammalmodiga är snarare tidlöst; det visar att vår tradition går långt tillbaka och förenar oss med andra kristna i andra kyrkor.

Gudstjänstmusiken skall kunna tala till människor, så den måste vara sådan att gudstjänstbesökarna kan förstå den, vilken bakgrund de än har och i vilket livsskede och situation de än befinner sig. Men den skall samtidigt påminna oss om att vi enligt bibeln faktiskt inte hör hemma här på jorden. Musiken i kyrkan borde alltså på något sätt vara annorlunda än den musik vi hör i vår vardag.

”Gudstjänsten firas i ett hus, men inte vilket hus som helst. Brödet som används vid nattvarden är annorlunda än det bröd vi äter till vardags. På samma sätt kan musiken sägas vara på samma gång bekant men ändå annorlunda. Det är detta drag som ger ting eller handlingar symbolisk kraft.” (Ekenberg, 1984 s. 106-108)

Sett ur denna synvinkel finns det alltså en idé med att kyrkans musik inte följer med utvecklingen lika snabbt som den sekulära.

4.5.5 Mångsidighet eller enhet?

Finns det en gudstjänstmusik som kan tjäna alla människor, eller är vi dömda att fortsätta kompromissa med specialgudstjänster, att plocka gudstjänstens sånger lite härifrån och därifrån? Hamilton (1999) noterar att traditionalisterna alltså lever i hopp om att man kan nå enhet i församlingens lovsång, medan ”revolutionärerna”, som han kallar dem, betonar att varje grupp behöver sin egen typ av musik. Åtminstone på större orter erbjuder församlingarna flera gudstjänster, alla med sin egen målgrupp.

Hamilton konstaterar vidare att det är fruktlöst att söka efter en enda musikstil, eller t.o.m. någon blandning av olika stilar, som kan omfattas av alla kristna. Förändringar är ett tecken på att kyrkan är levande. Han säger också att man inte kan se på själva sångerna, om de är bra eller dåliga. Hellre skall vi se på hur musiken påverkar människor. ”Ty av frukten känner man trädet” (Matt 12:33). (Hamilton 1999)

Ekenberg (1984, s. 15) tycks tvärsäker när han meddelar att det inte existerar någon tidlös eller universell musik. Då blir istället mångsidigheten viktig, inte för att göra alla nöjda, utan för att så få som möjligt skall bli besvikna. Den kommitté som arbetade med den senaste gudstjänstförnyelsen grundar sig på bibeln när den säger (Handbokskommittén 1997, s. 79): ”Gudstjänstsången har från början varit mångfacetterad. Församlingen har sjungit ”psalmer, hymner och andlig sång” till gemensam uppbyggnad (Ef 5:19-20).”

Vi vill ju att alla, oavsett musiksmak, skall kunna fira gudstjänst tillsammans. Jag tror det är viktigt att man som församling inte splittras i olika grupperingar. Men hur ska man då lösa den musikaliska frågan? Vi har ju konstaterat att det är närmast omöjligt att göra alla nöjda. Förhoppningsvis kommer vi i följande kapitel att finna åtminstone några svar.

5 Undersökning

Undersökningen grundar sig på sex intervjuer. Jag har valt personer som jag vet är bekanta med gudstjänstlivet i Vörå församling (de behöver inte nödvändigtvis vara församlingsmedlemmar). Jag har försökt få någorlunda spridning vad gäller ålder och kön. Som den uppmärksamme kommer att notera faller majoriteten av respondenterna inom kategorin ”unga vuxna”. Detta är inte en slump, eftersom det har visat sig vara svårt att få med just denna ålderskategori i verksamheten. Urvalet är inte slumpmässigt, eftersom jag har varit tvungen att välja personer som jag vet har något att säga om ämnet. Kortfattat kan man säga att intervjuerna bygger på mina forskningsfrågor:

1. Vilken betydelse har gudstjänstmusiken för gudstjänstbesökarna i Vörå församling?
2. Hur ser gudstjänstbesökarna på behovet att bevara och/eller förnya gudstjänstmusiken i Vörå församling?

Utgående från dessa har jag formulerat tolv frågor, för att försöka få en mångsidig bild av personens uppfattning av musiken i gudstjänsten samt hans eller hennes önskemål och förslag till förändring. Jag tycker att frågorna har gett en bra grund för en heltäckande diskussion kring musiken i gudstjänsten. Tanken är att jag själv som kantor (och kanske någon annan också) skall få idéer och inspiration att utveckla gudstjänstens musik i linje med församlingsbornas önskemål (det bör ändå påpekas att gudstjänsten inte är någon önskekoncert). Intervjufrågorna hittas som bilaga i slutet av arbetet.

5.1 Genomförande

Undersökningen har varit kvalitativ och skett med hjälp av intervjuer. Intervjuer lämpar sig bra i detta sammanhang, eftersom svaren går att tolka bättre än t.ex. enkätsvar. Jag är intresserad av personliga och uttömmande svar, inte kortfattade enkätsvar. Jag är också

beroende av att kunna ställa följdfrågor vid behov, vilket inte är möjligt i en enkät. Jag har alltså möjligheten att be respondenten att utförligare motivera varför han eller hon tänker som han eller hon gör (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205).

När man gör intervjuer gäller det att komma ihåg att man själv inte vet någonting, att det är personerna man intervjuar som verkligen har kunskap om ämnet. Däremot kan jag försöka styra samtalet dit jag vill, om t.ex. ett visst ämne inte kommer upp av sig självt. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, s. 22)

Intervjuerna gjordes under mars månad 2014. Jag har träffat varje respondent personligen, ofta i Vörå församlingshem, där jag har mitt arbetsrum. Intervjuerna har vid flera tillfällen skett i samband med t.ex. körövningar eller annan församlingsverksamhet. Ingen av respondenterna kände till frågorna på förhand, förutom att de handlade om gudstjänstmusik. Den första intervjun fungerade samtidigt som pilotintervju, för att testa intervjufrågorna. Jag såg dock ingen orsak att ändra på någonting efter pilotintervjun, eftersom jag tycker att ämnet behandlades heltäckande. Jag arbetade mycket med frågorna redan i ett tidigt skede, med god hjälp av mina handledare. Därför tror jag att mina frågor var ganska ”förfinade” då det blev dags för intervjuerna.

De flesta intervjuerna har varit individuella samtal. De två sista respondenterna intervjuades tillsammans av praktiska orsaker. Alla samtal har bandats in, varefter jag har transkriberat det som sades. Detta, hoppas jag, ger undersökningen trovärdighet. Att ha intervjuerna nerskrivna var synnerligen viktigt när det blev dags att analysera svaren. Jag betvivlar att jag skulle ha fått någon som helst överblick över svaren om jag inte hade gjort det. De direkta citat som förekommer i resultatdelen är varsamt omskrivna för att bli mer lättläsliga.

Intervjuerna inleddes med att respondenterna fick berätta om sin bakgrund när det gäller församlinglivet. Därefter följde ett par mer allmänna frågor: vilken typ av musik respondenterna lyssnar på ”till vardags”, huruvida de tycker om att sjunga. Därpå gick vi in på musiken i gudstjänsten, vad respondenterna tycker om den och om de vill förändra den på något sätt¹². Jag tycker att intervjuerna präglades av en avslappnad atmosfär. De flesta svarade utförligt på mina frågor. Undantaget var den yngste respondenten, som svarade ganska kortfattat, som tonåringar ofta gör. Intervjuerna har räckt mellan 15 och 35 minuter.

¹² För en sammanställning av intervjufrågorna, se bilagan.

Alla tillfrågade ställde villigt upp på intervju, vilket jag är tacksam för. Några blev lite oroliga när de insåg att intervjun bandas in, men detta har inte ställt till något problem, eftersom jag förklarade att ljudfilerna endast är för mitt personliga bruk.

Jag har intervjuat sex personer, tre kvinnor och tre män, i olika åldrar (med en viss tonvikt på de lägre åldrarna, för motivering se kapitel 6.1). Namnen på intervjupersonerna framkommer inte, däremot deras ålder och kön. Intervjupersonerna har försetts med ett nummer från 1 till 6 enligt ordningen i vilken intervjuerna gjordes.

5.2 Resultat

På det hela taget var respondenterna mycket nöjda med gudstjänstmusiken i Vörå församling. Även de yngre var ovilliga att göra radikala förändringar, vilket förvånade mig. Man kan alltså säga att den traditionella musiken fungerar bra, åtminstone för de personer jag intervjuat. Respondenternas ålder och kön kan den intresserade utläsa ur följande tabell:

Respondent #	Kön	Ålder
1	♀	26
2	♀	62
3	♂	25
4	♂	16
5	♂	33
6	♀	27

På frågan om vilken sorts musik respondenterna tycker om fick jag mycket varierande svar. Den äldsta sade sig lyssna främst på körmusik, men beskrev sig som allätare. De övriga nämnde musikstilar som till exempel pop, rock och country. Majoriteten av respondenterna lyssnar alltså i allmänhet inte på traditionell gudstjänstmusik till vardags. Detta visar att man kan trivas bra med traditionell gudstjänstmusik fastän man egentligen

föredrar annan musik. Detta tycker jag speglar tanken att gudstjänstmusik gärna får vara annorlunda, den behöver inte följa med alla trender i den övriga musikvärlden.

De flesta respondenter var positivt inställda till psalmsång. Flera personer betonade att psalmtexterna är fina. En person sade att psalmerna passar bra för gudstjänsten. En annan sade så här:

”Det [psalmerna] är en sådan där del som jag kanske nu då jag blivit mer aktiv igen märker hur mycket jag har saknat. För att det är på något vis den där trygga barndomen.”

(Respondent 6)

Min yngste respondent tyckte däremot att psalmer är enformiga och efterlyste mer variation. Respondent 3 påpekade att psalmer med många verser kan vara tunga att sjunga, och föreslog att man i så fall kan välja att sjunga endast ett par verser. De flesta var överens om att psalmer inte är svåra att sjunga, men att man måste höra dem ett par gånger innan de ”fastnar”. Respondent 1 tyckte att det skulle vara lättare att sjunga om någon stödde sången. Hon menade att kantorn inte hörs så bra, eftersom han eller hon oftast sitter med ryggen mot församlingen.

Psalmer kan alltså väcka positiva känslor från barndomen. En förutsättning för att de skall kunna göra det är troligen att personen kommit i kontakt med psalmer redan som ung. Under tonåren står psalmer knappast så högt i kurs, men det verkar som om man lär sig uppskatta dem mer med åren. Om kyrkan vill att psalmerna skall leva vidare är det alltså av största vikt att man ”utsätter” barn för dem. ”Vänj den unge vid den väg han bör vandra”, heter det i Ordspråksboken (22:6).

Psalmer kan som bekant ha många verser och eftersom melodin inte ändras kan det kanske bli lite tjatigt eller tungsjunget. Möjligheten finns ju att, som en av respondenterna föreslår, korta av psalmerna genom att sluta mitt i. Personligen tycker jag att om Topelius orkade skriva 10 verser¹³ så ska vi väl också orka sjunga dem. Dessutom kan budskapet i värsta fall bli förvanskat eller på hälft om man ”kapar” psalmen mitt i.

Min yngste respondent säger så här om mässmusiken:

¹³ Här har jag psalm 304 i åtanke.

”Det är ju samma sak bara i gudstjänst efter gudstjänst. [...] Det känns ju onödigt på ett sätt, om man nu har gått i kyrkan i tio år så måste man höra samma sak hela tiden. [...] Men nog är det väl nödvändigt säkert.” (Respondent 4)

De övriga var mer positiva och tyckte att det hör till gudstjänsten. En person tyckte att mässmusiken ger en känsla av allvar till gudstjänsten. Respondent 6 är inne på samma sak:

”Jag tycker om den där känslan det ger, liksom den där växelverkan. [...] det stämningsfulla, [...] inte så vardagligt. Högtidligt.”

Respondent 1 var ändå lite orolig för hur de som inte är så vana att gå i kyrkan uppfattar alla de ritualer som hör till mässan:

”... att om man vet varför gör vi det här nu, och när ska man stiga upp, och folk sitter och ser på varandra, när ska man stiga upp, när ska man sitta ner, så det är ju mycket sådana där formaliteter, som [...] ja, så att det blir lite osäkert...”

Hon avslutar ändå med att konstatera att ”det hör till gudstjänsten, för mig”.

Mässmusiken är ett bra exempel på den ”arkaiserande stil” som är vanlig inom kyrkomusiken. Den liknar inte den musik vi hör på radion. När man väl har lärt sig den verkar den dock inte vara något konstigt, utan ett inslag som bidrar till gudstjänstens högtidliga atmosfär.

När det gäller den övriga musiken i gudstjänsten var åsikterna mer delade. Respondent 2 är kritisk till den stillsamma orgelmusik som ofta spelas mellan textläsningarna i Vörå kyrka:

”Ibland tycker jag den där musik som spelas där är intetsägnande, om den är meditativ då eller vad det kallas [...] där har jag ibland tänkt att nog finns det väl någonting trevligare att spela än det där, fast en vers från en sång, en känd sång eller någonting, då det finns så mycket. Eller ett instrument: en flöjt [...] violin och piano eller någonting [...] men att lite variation skulle man nog kunna tänka sig där.”

Respondent 3 däremot var av rakt motsatt åsikt:

”Just orgelmusiken brukar tycker jag vara det finaste, det är ofta något man inte hört förr [...] det ger en tillfälle att meditera kanske lite över vad som sagts.”

Respondent 1 tycker att de övriga musikinslagen ger variation:

"... jag tycker det är ett väldigt fint inslag i en gudstjänst att ha mycket musik av olika sorter: att prästen sjunger eller att en kör sjunger, en solist sjunger. Jag tycker att det varierar programmet, håller en med och gör det intressant."

Här finns stora möjligheter att skänka variation till gudstjänsten. Kantorerna har här utrymme att prova på nya idéer. Frivilliga instrumentalister och sångare kan med fördel utnyttjas.

Överlag tyckte respondenterna att musiken är viktig i gudstjänsten. De flesta föredrog musik framför tystnad under nattvarden. Respondent 5 ansåg det vara "fantastiskt fint" med lovsång under nattvarden, förslagsvis en kort, enkel sång som församlingen kan lära sig utantill. Respondent 3 skulle gärna se att man någon gång har tyst meditation efter textläsningen (något som finns inskrivet i formuläret men sällan eller aldrig realiseras).

Jag frågade också vad respondenterna anser om orgeln som instrument. Här var nästan samtliga eniga om att det är ett fint instrument (t.o.m. ett "fantastiskt instrument" enligt respondent 3). Respondent 3 konstaterade att orgeln fyller ut det stora kyrkorummet på ett sätt som få andra instrument klarar av. Respondent 5 tyckte om när man verkligen vågar använda orgelns fulla kapacitet. De flesta tyckte ändå att man också kan ta med andra instrument.

"Jag tycker orgeln är viktig i kyrkan och i gudstjänsten, för att det är också en sådan där tradition som ska finnas med och jag tycker att det är ett jättefint instrument, men jag tycker inte det ska vara bara orgel, man kan ju kombinera orgel och andra instrument och sång på så många sätt, och det tycker jag man ska göra." (Respondent 1)

Instrument som piano och tvärflöjt nämndes av flera. Respondent 5 påpekade att [el]basen stöder melodin [och gör det lättare att sjunga med]. Respondent 1 tyckte ändå det är viktigt att man inte tar med alltför många instrument i gudstjänsten:

"För mig är en gudstjänst det att man kommer och stillar sig och tänker efter, jag vet inte, om det är för mycket intryck så kanske det tar bort det väsentliga i musiken och i budskapet."

5 av 6 personer uppgav att de på något sätt berörs av traditionell gudstjänstmusik. Undantaget var den yngste personen som sade att han inte "får gåshud som av annan musik". Person 1 berördes av solo- och körsång, speciellt av barn- och ungdomskörer. Respondent 2 nämner att sångerna kan tala till en.

De flesta tyckte det är viktigt att hela församlingen kan vara tillsammans i gudstjänsten. Respondent 1 tyckte att det är betydelsefullt att barn får se att äldre är med och vice versa. Det ansågs allmänt att det är omöjligt att planera en gudstjänst som faller alla i smaken, men man kan ändå försöka ha något för alla.

”Och jag tror inte man får en gudstjänst som alla ska tycka om genom hela gudstjänsten, utan för mig är gudstjänsten att jag får plocka, att jag hittar någonting som är viktigt för mig.” (Respondent 1)

Alternativa gudstjänster, t.ex. ungdomsgudstjänster kan enligt respondenterna göra steget lättare för den ovane att börja delta i vanliga gudstjänster:

”För en som är ung, som kanske inte från barnsben varit med, är det ofta så jättetraditionellt, det är så högtidligt att det är stelt att komma dit om man inte är van med det från förr. Så då kanske det gör steget lättare.” (Respondent 6)

Majoriteten av respondenterna ansåg det vara viktigt att bevara traditionen men också ge utrymme för förnyelse.

”Det är jätteviktigt det där traditionella, men samtidigt tycker jag om när det kommer lite nytänk med också. Inte bara [...] då tilltalar det alla olika generationer. Det traditionella är jätteviktigt, att det följer med, men då kan det vara svårt att få med yngre generationer, kommer det till de där nya då så kanske det passar alla.” (Respondent 6)

”Samtidigt som risken finns att blir det för nytt och för nymodigt så faller de bort ur andra änden istället. Att man måste hitta en balansgång där, någonting för alla. Det är viktigt. Och säkert svårt.” (Respondent 5)

Respondent 2 betonade dock att man inte skall förnya endast för förnyandets skull, utan att det nya måste ha "kvalitet". Större variation samt nya sånger och instrument efterlystes.

”[...] att nya sånger i psalmboken, och som vi sade, det där med instrument som inte har varit tillåtna överhuvudtaget i kyrkan [...] vi måste komma ifrån sådant där, det handlar inte om vilket instrument man spelar, utan vem du spelar åt. Så är det.” (Respondent 5)

Man ska ändå inte ta in för mycket nytt på en gång, då löper man risk att de äldre inte längre vill vara med (person 5). Person 1 däremot trodde att de äldre hålls kvar så länge man håller kvar åtminstone något av det traditionella. De flesta respondenterna talar alltså för ett slags ”kompromissgudstjänst”, gudstjänsten ska erbjuda något för alla.

6 Avslutande diskussion

Det står klart att musiken är viktig för gudstjänstbesökarna. De flesta respondenterna sade sig i stor utsträckning vara nöjda med musiken i gudstjänsten som den är. Jag förväntade mig att de yngre intervjupersonerna skulle ha varit öppna för större förändringar, men det visade sig att även de i stort sett var positivt inställda till den traditionella gudstjänstmusiken. Jag är ändå glad att det kom fram en del nya idéer. Till exempel att sjunga korta, enkla lovsånger under nattvarden är en god idé. Instrumentalister kunde absolut användas i större utsträckning. Här gäller det att kantorn har ett välutvecklat kontaktnät, att han eller hon helt enkelt känner sina församlingsbor. Kantorn bör veta vilka resurspersoner i form av sångare och instrumentalister som finns i församlingen. Förutom att stå för svarsmusik mellan texterna kunde de stöda psalmsången genom att spela med melodin eller smycka ut den med en över- eller understämma.

Det är viktigt att man inte gör alltför stora förändringar på en gång. Då riskerar man "skrämja bort" de gudstjänstbesökare som varit med länge. En viss förnyelse är ändå nödvändig för att gudstjänsten skall leva vidare. Det är också viktigt att församlingsborna själva har möjlighet att påverka. Om man kan inkludera dem kommer gudstjänsten att kännas mer relevant för dem.

Psalmsången ska få finnas kvar i gudstjänsten. Den är viktig för många och är en del av kyrkans tradition. Däremot kan man gärna fundera lite extra när man väljer psalmer, så att man till exempel inte endast väljer obekanta psalmer, eller psalmer med många verser.

På samma sätt ser jag ingen orsak att slänga ut orgeln, men man kan vara öppen för att använda andra instrument, som piano och/eller melodiinstrument i olika kombinationer. Ett stort band med gitarrer, bas och trumset kanske ändå inte passar i gudstjänsten, dels på grund av praktiska orsaker (ett trumset fungerar sällan bra i kyrkans stora akustik) men också för att alltför många intryck kan ta uppmärksamheten från musikens budskap. Man kanske blir så fascinerad av gitarreffekterna att man glömmer att tänka på texten (i rättvisans namn måste man säga att samma sak gäller riktigt konstfullt ackompanjemang på orgel.) Ett förstärkt band ger inte heller samma möjlighet till stillhet som enklare musik.

För att bli lite filosofisk: instrumentuppsättningen i ett lovsångband kommer ursprungligen från "världslig" musik. Inget fel med det, men gudstjänsten är ju i sig annorlunda.

Gudstjänsten är inte ”världslig”, den ska påminna oss om det himmelska. På samma sätt är det kanske bra om inte heller musiken är så ”vardaglig”. Det ska ändå sägas att uppfattningar om vad som är ”världsligt” och inte kan förändras, även orgeln var ju ett ”världsligt” instrument.

Med tanke på de yngre gudstjänstdeltagarna ser jag det som viktigt att man oberoende av vilket instrument man ackompanjerar på håller sig till grundpulsen, d.v.s. undviker att förlänga pausen mellan fraserna. De flesta tror jag tolkar musiken ur ett ”beatbaserat” perspektiv, och är sålunda främmande för friheten i agogik som finns i den klassiska traditionen. Själv har jag nog någon gång försökt räkna antalet slag mellan fraserna och blivit lite irriterad då det inte går jämnt ut. Det är helt enkelt olika traditioner: i rytmiserad musik finns pulsen alltid som en grund, medan i konstmusiken utgår man från frasen.

Det är idealiskt att församlingens huvudgudstjänst firas regelbundet varje söndag, på samma tid och på ungefär samma sätt. Det ger en kontinuitet i församlingslivet samt en trygghet för dem som deltar. Man kan ändå gärna ordna andra typer av gudstjänster, t.ex. ungdomsmässor, men de bör i regel inte ersätta huvudgudstjänsten utan fungera som komplement. Dessa specialgudstjänster kan fungera som introduktion till församlingens huvudgudstjänst. I huvudgudstjänsten får gärna finnas "något för alla". Det är inte möjligt att göra alla nöjda, men om man har ett varierat musikutbud kan man åtminstone tilltala de flesta.

Sammanfattningsvis kan man säga att traditionen är viktig. Den ger trygghet samt fungerar som en länk över generations- och samfundgränser. Om man firar gudstjänst i ett annat land är det mycket som är annorlunda, men om man är bekant med den kristna traditionen kan man ändå känna igen sig. Man bör ändå vara öppen för förnyelse. Om gudstjänsten aldrig förnyas tappar man tillslut kontakten till människorna. Förnyelsen bör ske lite i taget, eftersom plötsliga förändringar kan göra att de äldre, trogna gudstjänstbesökarna inte längre vill komma.

Jag tror att biskop Björn Vikström har helt rätt när han skriver:

”Vi får ta emot den [traditionen], lära oss mera och föra vidare vårt arv. Men vi ska inte vara rädda att pröva nya saker, eftersom traditionerna dör ut om de inte får påverkas av den verklighet som människorna lever i” (Vikström 2013, 263).

6.1 Kritisk granskning

Det skall sägas direkt att sex personer inte är många när det handlar om undersökningar av detta slag. Men så finns det heller inte utrymme att göra någon mer omfattande undersökning inom ramarna för ett lärdomsprov. Jag tror att de resultat jag fått är tillförlitliga, men de är kanske inte generaliserbara i samma höga grad som de som en mer omfattande undersökning skulle ha gett.

Dessutom är de lokala variationerna stora. Landsbygdsförsamlingar går inte att jämföra med stadsförsamlingar. Min undersökning är giltig i Vörå församling, men jag kan inte lova att resultaten gäller i andra församlingar på andra orter. I själva verket betvivlar jag att så är fallet. Med det menar jag inte att mitt arbete helt saknar externt värde. Kanske kan någon få inspiration att göra något för att lyfta musiklivet i sin egen församling. Den som arbetar i en församling kan kanske bjuda in församlingsbor till samtal om musiken i gudstjänsten, medan ”vanliga” gudstjänstbesökare kan kontakta kantorn i sin församling och berätta om sina önskemål.

Som alltid när det gäller icke-slumpmässigt urval kan man diskutera varför jag valt just de personer jag har valt. Som jag tidigare förklarat var ett helt slumpmässigt urval uteslutet. Jag har valt personer som jag vet är förtrogna med församlingens verksamhet. Man kan argumentera att jag borde ha valt någon person som inte är aktiv i församlingen, men jag ser inte poängen med det. I min mening har kyrkan de senaste åren riktat sig alltför mycket till dem som inte deltar i verksamheten, istället för att få dem som redan deltar att trivas. Det är alltså ingen idé att fråga människor som inte går i kyrkan vilken musik de skulle vilja höra i gudstjänsten, eftersom de ändå inte går dit. Därför har jag valt aktiva kyrkoberesökare. Första steget är att få dem att trivas i kyrkan, sedan är förhoppningen att fler människor ska komma med när de ser att folk trivs i församlingen.¹⁴

Jag har alltså varit tvungen att göra ett urval. I flera fall har urvalet rent praktiska orsaker, hälften av personerna är t.ex. körsångare som jag kommit i kontakt med genom församlingens körverksamhet. Jag inser att urvalet inte är jämnt fördelat över åldersspektret, det har att göra med att jag intresserar mig lite mer för vad de yngre tycker, eftersom det är just den ålderskategorin som tycks ha svårt att hitta till gudstjänsten.

¹⁴ Den intresserade kan läsa mer i Fredrik Modéus' bok *Mod att vara kyrka*.

Att intervjuerna bandas och transkriberas in stärker enligt mig realiteten. Även om jag vid intervjutillfället missat något har jag under transkriberingen fått tänka igenom alla svar i lugn och ro. Och om jag vill citera någonting har jag kunnat gå tillbaka och lyssna på den exakta ordalydelsen.

Det att jag arbetar som kantor i församlingen kan tänkas påverka intervjusvaren. De kanske inte har velat säga precis allt de tänker då de vet att jag är direkt inblandad i musiken i gudstjänsten. Jag tror och hoppas ändå att respondenterna har så mycket skinn på näsan att de inte är rädda att säga vad de tycker, utan att tänka på om kantorn eventuellt kan ta illa upp.

6.2 Förslag på fortsatt forskning

Jag tror det är viktigt att man på olika plan funderar vidare på dessa frågor. Det vore bra om varje församling på något sätt utvärderar sin gudstjänstmusik. Jag tror det är viktigt att kyrkobesökarna själva har möjlighet att komma fram med sina åsikter. Om man skulle göra ett akademiskt arbete kunde man göra en mer omfattande undersökning. Sex personer är ju inte mycket. Ändå är det svårt att göra något övergripande för hela Borgå stift (eller hela landet) eftersom de lokala variationerna är så stora. Det är ett intressant ämne, men några slutgiltiga svar finns säkert inte att hämta. Själv hoppas jag att jag i mitt fortsatta yrkesliv kan vara öppen för diskussion kring musiken i gudstjänsten och hela tiden ha en dialog med både kolleger och församlingsbor.

Källor:

Andra vatikankonciliet (1962-65). *Sacrosanctum Concilium*

(http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html, hämtat 31.3.2014).

Arbetsgruppen (2012). *Musikstrategi för Borgå stift*. Inget förlag angivet.

Backström-Widjeskog, B. (2008). *Du kan om du vill: lärares tankar om fostran*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Barber, J. (2006). Luther and Calvin on Music and Worship. *Reformed Perspectives Magazine* 8 (26) (via http://www.thirdmill.org/articles/joh_barber/PT.joh_barber.Luther.Calvin.Music.Worship.pdf, hämtat 7.5 2014)

Bays, C. & Thomas, C. (2011). *Landmarks. How I Met Your Mother* säsong 6, avsnitt 23 (TV-serie).

Beskow, P (u.å.). *Påve*. (<http://www.ne.se/lang/påve>, Nationalencyklopedin, hämtat 7.5.2014).

Beslut UK 2014 (2014). (<http://kcsa.fi/uk/plenum/tidigare-ars-beslut/beslut-uk2014/>, hämtat 1.4.2014).

Block, P. (u.å.). *Bibeln*. (<http://www.ne.se/lang/bibeln>, Nationalencyklopedin, hämtat 17.3.2014).

Bohlin, F. (u.å.). *Kyrkomusik*. (<http://www.ne.se/lang/kyrkomusik>, Nationalencyklopedin, hämtat 17.3.2014).

Davidsson, H. (u.å.). *Orgel*. <http://www.ne.se/lang/orgel>, Nationalencyklopedin, hämtat 1.4.2014).

Ekenberg, A. (1984). *Det klingande sakramentet: om musiken i gudstjänsten*. Älvsjö: Verbum.

Erkkilä, L, Tuovinen, U, Tuppurainen E. (red, 2003). *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsingfors: Kirjapaja OY.

Glas, K. (u.å.). *En guide för delaktighet i gudstjänst*. Älvsjö: Sensus.

Hamilton. M.S. (1999). The Triumph of Praise Songs. *Christianity Today* 43 (8) (via <http://www.christianitytoday.com/ct/1999/july12/9t8028.html?start=2>, hämtat 17.3.2014).

- Handbokskommittén (1997). *Motiveringar till den av kyrkomötet år 1988 tillsatta handbokskommitténs betänkande*. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Hellberg, J. (2013). Specialgudstjänsternas musik: gör musiken en gudstjänst till en specialgudstjänst? i: F. Portin red. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja—specialgudstjänster i Borgå stift*. Stockholm: Libris.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Tavastehus: Kariston kirjapaino.
- Kirkon tutkimuskeskus (2012). *Virsitutkimusta: Bibliografia suomalaisen virsitutkimuksen tueksi*
- Kultalahti, J. (2010). *Jumalanpalvelus ennen ja nyt: Perhon seurakunnan vanhusten näkökulma jumalanpalvelukseen*
- Lamminen, M. (2003). Erityisjumalanpalvelukset. i: _L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen red. *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsingfors: Kirjapaja OY.
- Larsson, F. (1986). *Kvalitativ analys—exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- McDowell, A. D. (2013). *Contemporary Christian Music*. Grove Music Online, (<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/A2234810>, hämtat 4.4.2014).
- Modéus, F. (2005). *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*. Stockholm: Verbum.
- Murdoch, N.H. (1990). Sayings of William Booth. *Christian History* 26 (via <http://www.christianitytoday.com/ch/1990/issue26/>, hämtat 1.4.2014).
- Persenius, R. (1999). *Nådens budbärare: om den sakramentala folkkyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Pius X (1903). *Tra le Sollecitudini*. (<http://www.adoremus.org/MotuProprio.html>, hämtat 1.4.2014).
- Portin, F. (red, 2013). *Från ökenmässa till hårdrock halleluja—specialgudstjänster i Borgå stift*. Stockholm: Libris.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Hämtat från J. Ruusuvuori & L. Tiittula (red.) Haastattelu. Tammerfors: Vastapaino.

Sjöstedt, A. (2012). Den gudstjänstfirande församlingen i Svenska kyrkan – en analys av dess betydelse hos Fredrik Modeus, Ragnar Persenius och Sven Thidevall. Lund: Lunds universitet.

Strandsjö, G. (1978). Musikens väsens och funktion. i: H-E Öberg red. *Musiken i gudstjänsten*. Stockholm: EFS-förlag.

Svenska Folkbibeln (1998).

Thidevall, S. (2005). *Folkkyrkans tid*. Järlåsa: Ordbruket i samarbete med Stockholms stift och Sensus studieförbund.

Vikström, B. (2014). Hur är vi kyrka? Gudstjänstlivet som spegel och vittnesbörd. i: F. Portin red. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja – specialgudstjänster i Borgå stift*. Stockholm: Libris.

Wilson-Dickson, A. (1992). *Musik i kristen tradition*. Stockholm: Verbum.

Ödman, P-J (2007). *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Bilaga 1

1. Hur gammal är du?
2. Vilken sorts musik tycker du om?
3. Tycker du om att sjunga?
4. Vad tycker du om psalmer? Är de svåra eller lätta att sjunga? Vilken slags musik skulle vara lättare att sjunga? Vilken slags musik skulle du själv föredra?
5. Vad tycker du om den liturgiska musiken (växelhälsning, kyrie t.ex.)?
6. Hurudan musik skulle du vilja höra som svarsmusik, postludium, under nattvarden? Är det skillnad på att sjunga själv och bara lyssna?
7. Hur viktig är musiken i gudstjänsten för dig? (varför) Hur viktig är tystnaden? (varför)
8. Vad tycker du om orgeln som instrument? Finns det andra instrument som du skulle vilja höra i gudstjänsten (varför)?
9. Berörs du av psalmer/traditionell gudstjänstmusik? Varför? Får den dig att trivas i gudstjänsten? Vilken typ av musik skulle göra att du trivdes bättre/berördes mer?
10. Är det viktigt att hela församlingen oavsett ålder firar gudstjänst tillsammans? Kan man "samsas" kring en musikstil eller behövs det "nischade" gudstjänster med olika musikalisk stil?
11. Hur skulle du välja att bevara eller förnya musiken i gudstjänsten om du fick fria händer? Varför (skulle du göra så)?
12. Finns det något du ännu vill säga?